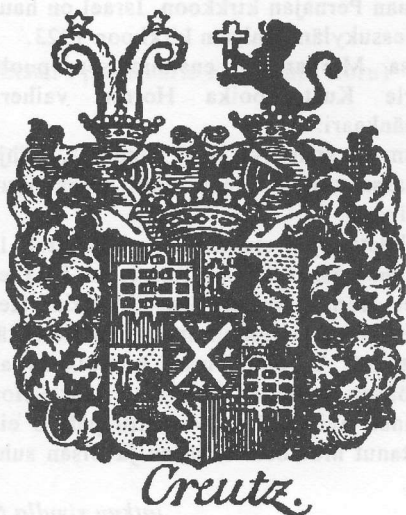

Maaherra Ernst Johan Creutz ja hänen kaksi tyttärtään Tammerkosken ja Hatanpään kartanoiden haltijoina

Esitelmässä esiintyvä Israel Simonpoika Ruthenhjelm, Itä-Götanmaalta 1400-luvun lopulla Suomeen siirtyneen Matti Laurinpojan jälkeläinen kuudennessa polvessa on kirjoittajan esiäidin Kirsti Simontyttären veli. Ilman tätä sukulaisuussuhdetta ja kiinnostusta Tampereen seudun historiaan ei tätä tarinaa olisi syntynyt.

Suuren osan nykyisen Tampereen keskustan alueesta omisti 1649 - 1723 maaherra Ernst Johan Creutz sekä kaksi hänen tyttärtään. Kruunun arvostettuna virkamiehenä hän sai lahjoituksena taloja, joihin hän ostamalla liitti runsaasti alueen muita taloja. Näin syntyi muutaman vuosikymmenen kuluessa kaksi suurta tilakokonaisuutta, Tammerkosken ja Hatanpään kartanot.

Mikä mies oli Ernst Johan Creutz?

Hän syntyi 20.5.1619 Pernajan Malminkartanossa, mikä on ollut Creutzin suvulla vuodesta 1606 tähän päivään saakka. Hänen vanhempansa olivat eversti Ernst Laurinpoika Creutz ja Katarina Hess von Wichdorff. Isä Ernst Laurinpoika kuoli 1635 Pietari Dufvan murhaamana ja äiti Katarina kuoli 1660. Kumpikin on haudattu Pernajan kirkkoon.

Ernst Johanin isoisä, Viipurin linnanvouti Lauri Martinpoika Creutz mestattiin Kaarlehtertuan toimesta 30.9.1599. Isän kuollessa Ernst Johan oli 16-vuotias ja samana vuonna hänet oli kirjattu veljensä Lorenzin kanssa Groningenin yliopiston matrikkeliin. Veljekset opiskelivat Tarton ja Leidenin yliopistoissa. Vanhempi veli Lorenz palasi kotimaahan kahden opiskeluvuoden jälkeen, kun sensijaan Ernst Johan jatkoi opintojaan useita vuosia. Hän oleskeli opiskeluaikanaan Hollannissa ja Ranskassa sekä teki myös matkan Italiaan. Hänet on vielä 1641 merkitty Strassburgin oikeustieteellisen tiedekunnan matrikkeliin.

Opiskelunsa päätettyään hän sai ensimmäisen virkansa 25-vuotiaana aateliluokan asessorina Svean hovioikeudessa 1644.

Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherraksi hänet nimitettiin 1652. Turun ja Porin läänin maaherraksi 1666 sekä vielä Västmanlandin läänin maaherraksi 1667. Vuonna 1674 hänestä tuli valtaneuvos sekä Turun hovioikeuden presidentti.

Hänet korotettiin yhdessä veljensä Lorenzin kanssa 1654 ensimmäisiksi suomalais-syntyisiksi vapaaherroiksi.

Valtiopäivillä 1660 - 72 hän oli säätynsä huomattavimpia edustajia.

Hovioikeuden presidenttinä hänellä oli ankan, mutta oikeudenmukaisen esimiehen maine. Tietoisena kansansuosioistaan hän uskalsi mm. reduktiota käsiteltäessä asettua ylempiäänkin vastaan.

Hänen kannanottonsa valtiopäivillä olivat vahvasti Suomen etua tarkoittavia. Täällä hän arvosteli mm. sitä, että Ruotsissa päätetään Suomea koskevista asioista, vaikka siellä ei ole maamme olojen tuntemusta. Eräs maallemme tärkeä helpotus saatiin hänen aloitteestaan, kun Suomen sotilasrasitus alennettiin puoleen emämaan, Ruotsin rasi-tuksesta.

Ernst Johan Creutz toimi 1676 rajakysy-myksiä käsittelevän lähetyskunnan johtajana.

Ernst Johan Creutzin perhesuhteet

Hän oli peräti kolme kertaa avioliitossa. Aviopuolisoina olivat:

- I Anna Isakintytär Silfersparre (1626-1664)
- II Kristina Kristerintytär Posse (1630-1668)
- III Maria Arvintytär Silverhjelm (1634-1712)

Hänelle siunaantui kahdesta avioliitostaan kymmenen eloonjäänyttä lasta, joista yhdeksän ensimmäisestä ja yksi kolmannelta avioliitosta.

Toinen avioliitto oli lapseton. Kolmas puoliso Maria Silverhjelm oli sotamarsalkka Kustaa Evertinpoika Hornin leski. Hän oli sekä Kustaa Hornin että Ernst Creutzin kolmas puoliso.

Suuren sisarusarjan joukosta seuraamme tästä lähtien vain sisarusten Anna Gertrudin ja Elsa Margaretan vaiheita, koska he tulivat isännöimään puolisoittensa kanssa Tammerkosken ja Hatanpään kartanoita.

Anna Gertrud

Anna Gertrudin syntymäaika ei tarkkaan tiedetä. Hänen ensimmäinen puolisonsa oli ratsumestari Herman Reinhold Zöge, synt. Tallinnassa 10.7.1653 ja kuollut Kaarinassa 20.2.1698. Toinen puoliso oli ratsumestari Johan Ekebon, kuollut 10.8.1726. Anna Gertrud omisti isänsä kuoltua puolisonsa Reinhold Zögen kanssa Tammerkosken

kartanon vuoteen 1698 saakka. Anna Omisti kartanoa yksin vuoteen 1704, jolloin hän myi tilan Ylä-Satakunnan Ylisen kihlakunnan tuomarille Clas Detlofsson Barsille.

Elsa Margareta

Elsa Margareta syntyi 21.5.1664. Hänen ensimmäinen puolisonsa oli (avioliitto kyseenalainen) sotamarsalkka Kustaa Evertinpoika Hornin ja Maria Silberhjelm in poika Kaarle Kustaanpoika Horn. Toinen puoliso oli ratsumestari Israel Simonpoika Ruthen-hjelm, ratsumestari ja Sääksmäen Rapolan isännän Simo Pietarinpoika Ruuthin ja Maria Yrjöntytär Nöthebomin poika. Israel ja hänen kaksi veljeään aateloitiin isänsä ansioista 1681. Veljeksistä Yrjö kohosi everstiluutnantiksi, sekä Peter ja Israel ratsumestareiksi. Kaikki veljekset palvelivat samanaikaisesti Eversti Fritz Wachtmeisterin rakuunoissa. Samassa rykmentissä palveli myös Elsa Creutzin veli Axel.

Israelin ensimmäinen puoliso oli leskirouva Helena Sass, majuri Henrik Sassin ja Margareta Ogilwien tytär.

Israel ja Elsa asuivat Hatanpään rusthollia Israelin kuolemaan 1723 saakka. Elsa asui Hatanpäässä vuoteen 1738, jolloin muutti Haikan rustholliin tyttärensä Hedvigin ja hänen puolisonsa vänrikki Carl von Pfalerin luo. Hän kuoli 1743 Haikassa. Hautapaikasta ei ole mainintaa lähteissä, mutta sopinee olettaa, että hänet on siirretty vanhempiensa hautaan Pernajan kirkkoon. Israel on haudattu Messukylän vanhaan kirkkoon 1723.

Elsa Margaretan ensimmäisen puolison Kaarle Kustaanpoika Hornin vaiherikas elämäнкаari:

Hän oli syntynyt 1665 Stadessa, Pohjois-Saksassa, missä isänsä toimi kenraalikuvernöörinä.

Lähdetietojen mukaan Kaarle vietti 1681 sisarpuolensa (sitähän Kaarle ja Elsa eivät olleet) vapaaherratar Elsa Creutzin. Heidät yritettiin saada avioon, mutta Kaarle ei tähän suostunut. V.1682 Turun hovioikeus antoi päätöksen, että Elsa Creutz on Kaarle Hornin laillinen aviopuoliso. Annettu päätös ei aiheuttanut muutosta Kaarlen ja Elsan suhteeseen.

jatkuu sivulla 6

CREUTZ ja RUTHENHJELM - suvut

Lauri Martinpoika Creutz
Viipurin linnan vouti
- mestattu 30.9.1599 Munkkilähteellä
pso Margareta Wildeman

Olavi Anteronpoika
Hämeenlinnan vahtimestari, huovi
Vanajan Luhtialan isäntä
pso Margareta Simontytär
Suotaalasta

Ernst Laurinpoika Creutz
- eversti, maaherra
k. 1635
pso Katarina Hess von Wichdorff

Pietari Olavinpoika Ruuth
- nimismies, Voipaalan omistaja
k. 1648
I pso Kirsti Juhanantytär Stjernkors
II pso Margareta Bock

Ernst Johan Creutz
- maaherra, hovioikeuden presidentti
s. 20.5.1619 k. 24.2.1684
pso Anna Silfersparre
k. 1664

Simo Pietarinpoika Ruuth
- ratsumestari, Rapolan ja
Voipaalan omistaja
k.n. 1680
pso Maria Yrjöntytär Nötebom
s. 1620 k. 1703

Elsa Margareta Creutz
s. 21.5.1664 k. 1743

(Elsan I pso Kaarle Kustaanp. Horn)

Israel Simonpoika Ruthenhjelm
- ratsumestari, Hatanpään kartanon
isäntä.

k.1723

(Israelin I pso Helena Henrikintytär
Sass)

HORN - sukua

- I Klaus Henrikinpoika Horn
- valtaneuvos
pso Kristina Jaakontytär

- II Henrik Klaunpoika Horn
- sotamarsalkka
1512 - 1595
pso I Elina Stålarin

- III Kaarle Henrikinpoika Horn
- sotamarsalkka
1546 - 1601
pso Agneta von Dellwig

- IV Evert Kaarlenpoika Horn
- sotamarsalkka
1585 - 1615
pso Margareta Fincke

- V Kustaa Evertinpoika Horn
- sotamarsalkka
1614 - 1666
3 pso Maria Silberhielm
(Ernst Johan Creutzin 3 pso)

- VI Kaarle Kustaanpoika Horn
1665 - 1711
pso Elsa Margareta Ernstint. Creutz
1664 - 1743

Elsa Creutzin 2 pso ratsumestari Israel
Ruthenhjelm.

sivulta 4

Kaarlen vanhimmilla oli mahtava maaomaisuus. Heillä mainitaan olleen hallussaan

peräti 300 tilaa. Tästä mahtavasta omaisuudesta Kaarle sai perintönä ehkä suuren osan, joskin reduktiossa hänen haltuunsa ei paljoakaan jäänyt. Hänen avioliittonsa purettiin virallisesti v.1700. Kaarle asui vanhempiensa omistamaa Porkkalan kartanoa Lammilla, mutta joutui vaikeuksiin, koska panttasi äidilleen Porkkalan ja Sunniemen kartanot 1621:stä riikintaalarista kahdeksan prosentin korolla. Menetettyään suurimman osan omaisuudestaan sekä tuntien juurettomuutensa Suomessa hän siirtyi ulkomaille. Hän toimi jonkin aikaa Kaarle XI:n kamariherrana siirtyen sitten sitten 1691 Paavi Innocentius XII:n hoviin Roomaan. Siellä hän kääntyi samalla katolilaiseksi, mutta pois lähdettyään jälleen lutherilaiseksi.

Vuonna 1697 hänet nimitettiin Ruotsin lähettilääksi Rijswijkiin, jolloin siellä solmittiin Ruotsin välityksellä rauhaa Ranskan ja sen vihollisten kanssa.

Kaarle Kustaanpoika Horn, seikkailija, avioliitossa (jos sitä olikaan) pettynyt, juureton suomalainen kuoli 1711 Sachsenissa Saksassa. Mainittakoon, että Kaarlen kotiopettajana toimi häntä kymmenen vuotta vanhempi Johan Pauluksenpoika Raumannus, aatelointuna Lillienstedt.

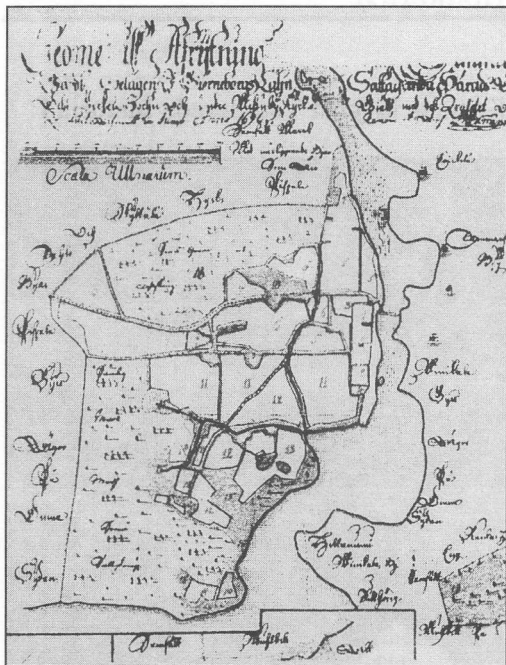
Ernst Johan Creutzin maaomaisuudet

Isänsä kuoltua Ernst Johan sai perintönä Pernajan Malmikartanon, sekä veljensä Lorenzin saman pitäjän Sarvilahden kartanon. Avioliituessaan kolmannen kerran, hän sai puolisonsa Maria Silberhjelmin omistaman Sjundbyn kartanon Siuntiossa omistukseensa. Ruotsin puolella oli hänellä myös useita maatiloja. Edellämainitun maaomistuksen lisäksi hän kokosi lukuisista tiloista kaksi suurta tilakokonaisuutta, rajanaapureina olevat Tammerkosken ja Hatanpään kartanot.

Kruunun lahjoituksena sai Creutz v.1649 Tammerkosken kylän kolme taloa, Takahuhdin kylän sekä Vehmaisten kylän yhtä taloa lukuunottamatta.

Vuonna 1650 hän osti kruunulta rälssiksi Laiskoilan molemmat talot sekä kaksi Eerikkilän ja yhden Hatanpään talon. Vuonna 1653 hän osti maaherra Patrik Ogilwieltä kaksi Kyttälän taloa sekä Otavalan Viinikan. V.1656 Creutz osti vielä kapteeni Frans Pfalerin omistamat kaksi Siukoilan taloa.

1660 hän vaihtoi kruunulta saamansa kaksi Tammerkosken kylän taloa, Vainisen ja Kurilan, muualla omistamiinsa taloihin.

Tammerkosken kartano v. 1696 Oloff Mörtin kartan mukaan. Kartanon maat kosken länsipuolella.

Vuonna 1685 tuli entisestä Tammerkosken kylästä rälssisäteri sekä sen lisäksi kaksinkertainen ratsutila. Lahjoitusperuutusten jälkeen Tammerkosken kartanoon tuli kuulumaan kaikki kylän viisi taloa. Loput lahjoitustaloista palautuivat kruunun omistukseen. Kuten aikaisemmin on mainittu, omisti Tammerkosken kartanon hänen tyttärensä Anna Gertrud vuoteen 1704 saakka. Hatanpään tila, jonka Creuz oli ostanut rälssiksi, muodostettiin Israel Ruthenhjelmin ja hänen puolisonsa Elsa Margaretan aikana ratsutilaksi. Siihen liitettiin lisäksi augmenttina Tauskon talo. Israel Ruthenhjelmin kuoltua 1723 leski Elsa Margareta myi tilan rykmentinkirjuri Jonas Brandille.

Ernst Johan Creutz:

"On parempi kunniallisesti taistella ja kuolla, kuin häpeällisesti paeta ja elää."

Näin pateettisesti kirjoitti 16-vuotias opiskelija v.1636 Groningenissa opiskellessaan Samuel Eranderin muistoalbumiin.

Ohjailiko tämä elämänohje hänen toimintonsa elämänsä seuraavien 48 vuoden ajan?

Voidaan ainakin todeta, että hän oli 1600-luvun lopulla yksi maamme arvostetuimmista virkamiehistä. Useasti hän oli eri mieltä ylempiensä kanssa tärkeitä päätöksiä talous- ja puolustushallinnon alalla tehtäessä.

Monessa mukana ollut ja kansansa parasta ajatellut Ernst Johan Creutz kuoli 24.2.1684 Turussa. Hänet on haudattu Turun tuomiokirkkoon 25.1.1685 mistä kuitenkin siirrettiin vielä samana vuonna sukunsa hautaan Pernajan kirkkoon.

Ernst Johan Creutzin vanhempien hautamonumentti Pernajan kirkossa.

Martti Matinpoika Creutzin, Ernst Johan Creutzin isoisän isän, Hauensuolen kalliioon Hangossa hakattu vaakunakuvio v. 1561

Hess von Wichdorff

Ernst Johan Creutzin äidipuoleisen suvun vaakuna.

Käytetyt lähteet:

Armas Luukko: Suomen historia VIII

Pentti Alhonen, Unto Salo, Seppo Suvanto,
Viljo Rasila: Tampereen historia I

O.A.Hainari, Kustavi Grotenfelt: Suomen
historia Ruotsin mahtavuuden ajalla 1617 -
1721

K.O.Lindeqvist: Suomen historia

Väinö Vallin: Tampereen kaupungin historia I

K.N.Rauhala:
Piirteitä Helsingin historiasta 1550 - 1812

Kirsti Arajärvi: Messukylän historia I

Olle Siren: Malmgård

Yrjö Blomstedt:
Turun hovioikeus 1623 - 1973

A.W.Westerlund: Turun hovioikeuden presi-
dentit, jäsenet ja virkamiehet

Kaj Dahl, C.J.Gardberg: Suomen kartanoita

Ilmari Heikinheimo: Suomen elämäkerrasto

C.J.Gardberg, P.O.Welin:
Suomen keskiaikaiset linnat

Jussi Nuorteva: Suomalaiset muistikirjat ja
muistokirjamerkinnot ennen Isoavihaa

Gustaf Elgenstierna:
Svenska adelns ättartavlor

Sukukirja II

Gabriel Anrep: Svenska adelns ättar-taflor

Aulis Oja: Kaarina keskiajalla

A.Virmala, P.Ruotsalainen: Lammin pitäjän
historia I

Jully Ramsay: Frälsesläkter i Finland I

Torkkelin säätiö: Viipurin kaupungin historia

Kurt Antell: Perna sockens I

Korjaus kirjaan Tampereen historia I:

Sivulla 332 oleva kuva ei ole Tammerkosken
kartanon haltijasta Ernst Johan Creutzista
(1619 - 84), vaan Ernst Johan Creutz nuor-
emmasta (1675 - 1742). Taulun on maalan-
nut George Desmarées 1721¹.

Matti Koittola

¹ Olle Sirén: Malmgård
Grevliga ätten Creutz stamgods